
FUNKCIJA GOSPODARJA VOLKOV V POVEDKAH, ZAGOVORIH, VEROVANJIH IN ŠEGAH

Mirjam Mencej

163

IZVLEČEK

Avtorica v članku primerja funkcijo mitične osebe volčji pastir, ki jo najdemo v slovanskih in tudi neslovanskih povedkah in verovanjih, s funkcijo oseb, na katere se ljudje obračajo v zagovorih / blagoslovih / molitvah v •elji, da bi njihovo •ivino in njih same ubranili pred volkovi. Prav tako primerja tudi funkcijo šeg, namenjenih obrabi pred nevarnostjo volkov.

KLJUČNE BESEDE: etnologija, folkloristika, mitologija, verovanje, volkovi, povedke, zagovori, šege

ABSTRACT

The author compares the function of the "wolf shepherd, a mythical figure found in Slavic as well as non-Slavic folktales and beliefs with the function of a person to whom people turn to in incantations, blessings, and prayers, seeking protection for their livestock and themselves. She also compares the function of various customs, intended for the protection against wolves.

KEY WORDS: ethnology, folkloristics, mythology, beliefs, wolves, folktales, incantations, customs

Večina slovanskih ljudstev (pa tudi nekatera neslovanska ljudstva) pozna izročilo o nekem gospodarju, poveljniku, načelniku ipd. volkov – volčjem pastirju. To izročilo najdemo v različnih plasteh folklore – v povedkah, verovanjih, pregovorih – morda pa tudi v zagovorih / blagoslovih / molitvah¹ in šegah. V vlogi volčjega pastirja lahko nastopajo: svetniki, gozdni duhovi, bog, volkovi in še mnoge druge osebe oz. bitja.

Ker izročilo o tem bitju poznajo tako južni kot vzhodni in tudi del zahodnih Slovanov (Poljaki), neznan pa ni bil niti mnogim drugim, neslovanskim ljudstvom, lahko domnevamo, da je morala mitična predstava o njem obstajati še pred razselitvijo Slovanov,

¹ Razlika med temi vrstami ritmiziranih obrazcev pravzaprav ni povsem ostro začrtana: blagoslovi naj bi bili del delovnih šeg in obenem besedila magične narave, s katerimi naj bi kmečki človek začel, nadaljeval in končal svoje delo ter z njimi zavračal zle sile, če bi hotele škodovati, ter se zahvaljeval dobrim, če so mu ga omogočile opraviti; zagovori naj bi imeli podobno magično vlogo, le da naj bi čaranje merilo na čimprejšnji učinek v zdravstvene namene pri ljudeh in živini, na odvrnitev hude ure ali v človekovo škodo; molitvice pa naj bi imele priprošnje vlogo, uporaba za posamezne priložnosti pa naj bi bila manj strogo določena. V obrazcih, ki jih omenjam, se vse te karakteristike prepletajo, zapisi pa včasih o njih pišejo kot o zagovorih, drugič o blagoslovih in včasih kot o molitvicah (prim. Stanonik, 1990: 83).

že v praslovanski skupnosti, hkrati pa to tudi pomeni, da gre za pogansko verovanje, ki so ga ljudje poznali še pred začetkom pokristjanjevanja. Zaradi sledov te mitične osebe celo na območjih, ki niso bila v neposredni bližini slovanskega naselitvenega območja ali poseljena s Slovani (npr. Francija), pa lahko domnevamo celo, da je bilo obravnavano verovanje skupno vsaj že indoevropski skupnosti ali pa tudi Neidovrepejem, saj poznajo to izročilo tudi Finci in Estonci (če seveda ne gre za vpliv Slovanov). Svetniki, kot so sv. Jurij, sv. Martin / Mrata, sv. Sava, sv. Miklavž, sv. Mihael itd., ki jih najpogosteje najdemo v vlogi volčjega pastirja, so torej najverjetneje zgolj krščanski substituti za neko predkrščansko mitično osebo ali bitje, ki je imelo vlogo volčjega pastirja, gospodarja volkov, volčjega svetnika, zaščitnika volkov ipd.

164

Če se pri ugotavljanju karakteristik te osebe oklenemo naziva *volčji pastir*, ki ga je kot skupno ime za vse te svetnike in druga bitja v strokovno literaturo uvedel Jiří Polivka s svojo razpravo *Vlčí pastír* (1927), ne bomo prišli daleč. To ime zasledimo med etnološkimi zapisi verovanj po enkrat na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Ukrajini, sicer pa samo še v hrvaških povedkah, ki jih je (večino) v okolici Varaždina zbral in pod skupnim imenom *Pripovedke od vučjega pastirja* izdal Matija Valjavec leta 1890 v svoji knjigi *Narodne pripovjeste u Varaždinu i okolici*. V povedkah in verovanjih drugih slovanskih ljudstev pa ne najdemo naziva "volčji pastir", temveč pogosteje "gospodarje volkov", "volčje svetnike", "načelnike volkov", "poveljnike volkov" ipd. Skupnega imenovalca, na katerega bi lahko obesili vsa ta različna poimenovanja, torej nimamo. Če želimo ugotoviti, kdo je pravzaprav bila ta mitična oseba, in izvedeti kaj več o njej, in če želimo ugotoviti, ali vse gradivo, za katerega bi na prvi pogled domnevali, da govori o volčjem pastirju, dejansko sodi v motivni krog o volčjem pastirju, bomo morali odgovor poiskati drugje. Identificirati bomo morali **funkcijo** te osebe v vseh različnih plasteh, v katerih je izročilo o njej domnevno mogoče najti.

Glede na to, da povedke in verovanja nedvomno govore o volčjem pastirju, bomo najprej poskušali definirati njegovo funkcijo v teh dveh plasteh folklorne in jo nato primerjati s funkcijo oseb v zagovorih, za katere domnevamo, da v njih prav tako lahko prepoznamo volčjega pastirja, ter s šegami oz. prazniki, povezanimi z izročilom o tem bitju.

Slovani poznajo mnoge različne **povedke** o volčjem pastirju. Najbolj pogosto pa najdemo različice zgodbe, ki pripoveduje o človeku, ki hote ali nehote skrit na drevesu opazuje volčjega pastirja pri delitvi hrane volkovom – ko ta razdeli hrano že vsem volkovom, se prikaže zadnji, hromi / šepavi volk. Zanj hrane zmanjka, zato mu volčji pastir dodeli človeka, ki ga opazuje.

Vlčjim pastirjem povedke različnih slovanskih ljudstev pripisujejo zelo različne vloge. Toda po podrobnejšem pregledu lahko ugotovimo, da je mogoče skoraj vsa ta različna dejanja skrčiti v tri glavne skupine. Ugotovimo lahko, da poleg funkcije, ki je razvidna že iz različnih nazivov, kot so vladar volkov, načelnik volkov, gospodar volkov ipd., in iz različnih dejanj, ki jih pripisujejo tem osebam v povedkah (gonijo volkove, določajo volkovom naloge, ukazujejo volkovom, določajo volkovom, kako bodo živeli ipd.), se pravi poleg funkcije *poveljevanja volkovom* (1. funkcija), izrazito prevladuje funkcija *določanja, hranjenja volkov* (2. funkcija). Funkcijo določanja hrane volkovom oz. hranjenja volkov najdemo v vseh slovanskih povedkah izraženo na tak ali drugačen

način (volčji pastir oz. gospodar volkov določi volkovom, kaj bodo jedli, jim deli hrano, jih pošlje nad človeka ali v ogrado po živino, skrbi za njihovo hrano ipd.), najdemo pa jo tudi v povedki Gagauzov iz Moldavije (Moškov, 1902: 49–50) in v estonski povedki (Loorits, 1949: 329). Teh dveh funkcij ne moremo razbrati le iz latvijske povedke (Dolenjske novice XXXIV, 1918, št. 24: 96), funkcija določanja hrane pa (vsaj eksplicitno) ni razvidna tudi iz francoske povedke, čeprav jo je tam mogoče zaslutiti: ko kmet odide iz gozda, kjer je srečal volčjega pastirja, ga spremljata dva volka, “*chez slabo uro pa so ljudje lahko videli na pragu neke hiše blizu naselja dva volka, ki sta goltala neko gmoto mesa*” (Seignolle, 1960: 265–266).

V povedkah pa najdemo še tretjo funkcijo volčjega pastirja oz. gospodarja volkov, namreč da *brani živino / ljudi pred volkovi* – v hrvaški povedki pomiri volkove, ki hočejo raztrgati človeka (Valjavec, 1890: 96–97, št. 8), enako tudi v ukrajinskih različicah (Voropaj, 1993: 355; Čubinski, 1872: 171–172). Tudi iz latvijske povedke je to funkcijo volčjega pastirja mogoče zaslutiti iz situacije, na katero naleti akter zgodbe: v gozdu sreča volčjega pastirja, “*obdanega od volkov, ki ga pokara, ker mu bega živali, a mu zaenkrat prizanese*”. Iz podatka, “da mu prizanese”, lahko namreč razberemo tretjo funkcijo.

Tudi v **verovanjih** o volčjem pastirju lahko zasledimo iste tri funkcije osebe, ki jo preučujemo: ta poveljuje volkovom (včasih tudi vsem zverem) in jim določa hrano². Poleg teh dveh funkcij pa lahko iz verovanj o volčjem pastirju izluščimo še tretjo funkcijo, in sicer funkcijo volčjega pastirja, da ubrani živino pred napadom volkov (prepoveduje volkovom napadati živino, jim zapira gobce ipd.).

Vse tri funkcije so tesno povezane med seboj – zdi se, da je bistvena sestavina poveljevanja volkovom (1.) pravzaprav skrb za njihovo hrano – določanje, kaj lahko (2.) in česa ne smejo pojesti (3.). Zato bi bilo najverjetneje bolje govoriti o treh aspektih ene in iste funkcije kot o treh funkcijah, kajti tako druga kot tretja funkcija pravzaprav implicirata prvo: tretja funkcija volčjega pastirja je tako na primer zgolj aspekt oziroma logična posledica prve (da poveljuje volkovom) in druge, namreč da pošilja volkove (jest tja, kamor on hoče (da določa, katero žival ali človeka bodo pojedli itd.)).

Zdaj, ko smo torej identificirali tri aspekte iste funkcije v povedkah in verovanjih, ki nedvomno govorijo o volčjem pastirju oz. o nekem gospodarju volkov, se moramo vprašati, ali lahko v motivni krog volčjega pastirja pritegnemo še tretjo plast, ki jo je deloma upošteval tudi že Polivka: **zagovore**, proti volkovom. V njih namreč osebe, na katero se obračajo, ne imenujejo z imenom volčji pastir ali s kakim podobnim nazivom, zato moramo šele ugotoviti, ali se v teh zagovorih v resnici obračajo na volčjega pastirja ali pa gre tu za kako drugo (mitično) osebo. Šele če bomo iz njih lahko razbrali, da tej osebi pripisujejo enako funkcijo kot v povedkah oziroma povedkah in verovanjih o volčjem pastirju, bomo lahko domnevali, da je oseba, ki jo ljudje prosijo za pomoč v svojih zagovorih proti volkovom, resnično volčji pastir.

Zagovore, v katerih se obračajo na neko osebo, ki naj bi ubranila živino pred nevarnostjo volkov in drugih divjih zveri, lahko najdemo še v 19. in 20. stoletju ohranjene

² Včasih je na podlagi zapisov verovanj težko razbrati, ali gre za komentar, ki je nastal na podlagi poznavanja povedk in zagovorov, ali za verodostojen zapis verovanja ljudi, vendar v končni fazi to ni odločujoče.

v Sloveniji, Bolgariji, pri vzhodnih Slovanih (Rusija, Belorusija, Ukrajina), na Poljskem (pri Poljaki in Nemci v Prusiji), na Češkem in Madžarskem med nemško govorečimi pastirji, v Latviji, Avstriji, Nemčiji, Švici, v severni Evropi in Franciji ter med Osetini na Kavkazu, medtem ko jih drugi južni Slovani, vsaj v taki obliki, ne poznajo (deloma lahko razberemo enako vsebino iz pesmi v jurjevskih obhodih na Hrvaškem in pesmi kolednikov iz Srbije, ki od dneva sv. Ignaca do božiča hodijo po hišah). V teh obrazcih se pastirji in kmetje – živinorejci obračajo prvenstveno na sv. Jurija, pa tudi na sv. Miklavža, sv. Petra in Pavla ter mnoge druge svetnike, Boga, Kristusa, na gozdnega duha, volka idr., se pravi na prav tiste osebe, ki smo jih že v slovstveni folklori in verovanjih srečali v vlogi volčjega pastirja.

166

Če si dejanja, za katera v zagovorih, ki sem jih našla, prosijo svetnika ali drugo mitično osebo, da jih stori, oziroma dejanja, ki jih v zagovorih in molitvah ta stori ali pa jih stori (v njihovem imenu) tisti, ki izreka zagovor, sam³, natančno pogledamo, lahko ugotovimo, da je večino izmed njih mogoče uvrstiti v pet skupin, ki se ponavljajo v večini dežel, kjer poznajo take obrazce. Oseba oziroma bitje, na katerega se obračajo s prošnjo po pomoči v njih:

1. tip: *zaklepa gobce* (volkovom in drugim zverem);
2. tip: *zagrajuje, ograjuje živino* (pred volkovi);
3. tip: *pošilja volkove stran od živine*;
4. tip: *(kako drugače) preprečuje volkovom, da bi škodili živini*;
5. tip: *brani živino* (pred volkovi in drugimi zvermi).

Za prvi tip zagovorov je pogosto značilna ključna beseda *ključ* (ki je sicer implicirana že v samem dejanju “zaklepanja”), s katerim bo oseba, na katero se obračajo, zaklenila gobce / žrela volkovom in drugim zverem. Te ključne pogosto imenujejo celo *nebeške / rajske ključce* oziroma *ključce od raja* (v Bolgariji, Belorusiji, na Poljskem, Nemci na Češkem in Madžarskem, v Nemčiji, Avstriji, Švici). V nekaterih vzhodnoslovanskih zagovorih svetnik te ključce potem, ko zaklene gobce volkovom, vrže v sinje morje oziroma jih položi pod “latar kamen”⁴. Prav v tem tipu zagovorov pa v slovanskih zagovorih večkrat (v Bolgariji, Belorusiji, Ukrajini) naletimo na razširjen scenarij, ki vključuje pravo mitično dogajanje: oseba, na katero se obračajo, odide na sionsko (“osijansko”, “sijansko” ipd.) *goro*, tam zatrobi na *piščal* ali *trobento*, *skliče* vse volkove (in druge zveri) in jim *zaklene gobce*.

Naj navedem nekaj primerov takih zagovorov:

“(…)Święty Mikołaju, weź kluczyki z raju:

Zamknij paszczękę psu wścieklemu,

Wilkowi leśnemu!

³ Zagovore, v katerih se ljudje sicer ne obračajo na svetnika ali drugo osebo, ampak dejanja, ki naj bi zavarovala živino pred nevarnostjo volkov in drugih zveri, na verbalnem nivoju opravijo sami, prav tako uvrščam sem, kajti gre za povsem enake obrazce kot so tisti, v katerih se obračajo neposredno na svetnika oziroma kakšno drugo osebo.

⁴ “Latar kamen” je nekakšen mitični kraj, ki pogosto nastopa v ruskih zagovorih.

Niech po bydlątku i po cielątku

Krewki nie chlipaja,

Skórki nie drapaja (...)”

(Kotula, 1976: 420, a tudi 46, 58, 61–62, 68, 70, 72, 80, 89–90, 92).

(...Sveti Miklavž, vzemi ključke od raja,

zapri goltančke besnemu psu,

gozdnemu volku!

Naj po živinici in po teličkih

krvi ne lokajo,

kožice ne praskajo...)

167

“In Gottes Namen tritt ich herein,

Gott beüthe eure Rinder und euer Schwein,

Gott behüthe eure Rinder und eure Schafe,

Gott behüthe euer Haus und Hof und Alles,

Was ihr darinnen habt,

Das soll Euch besegnet sein,

Mit dem heiligen Petrus und seinen Himmelschlüssel,

Er sperrt dem wilden Trutzhund seinen Riessl,

Seinen Schlung,

Dass er mir nicht machen konnt

Kein Beutel wundt,

Kein Blätl läßt,

Kein Häutl reißt.

Frau Wirthin, da habt ihr gehört den Märtensegen,

Gab und Opfer sollt ihr dem Halter geben,

Gab und Opfer ist unser Gebühr,

Das helf uns der Vater, Herr Jesu Christ, Amen.”

(Gugitz, 1950: 183; Grabner, 1968: 34–35; Schmidt, 1955: 25).

(Vstopam v božjem imenu,

Bog obvaruj vašo živino in vaše svinje,

Bog obvaruj vašo živino in vaše ovce,

Bog obvaruj vašo hišo in kmetijo in vse,

kar imate v njej,

to naj vam bo blagoslovljeno,

s svetim Petrom in njegovimi nebeškimi ključi.
 On zapre divjemu trmastemu psu njegov gobec,
 njegovo žrelo,
 da mi ne more ničesar (napraviti),
 nobenega trebuha raniti,
 nobene krvi spustiti,
 nobene kože raztrgati.
 Gospa gospodinja, slišali ste Martinov blagoslov,
 dajatev in dar naj bi dali pastirju,
 dajatev in daritev nam pripada,
 naj nam pomaga Oče Gospod Jezus Kristus, amen.)

Tudi drugi tip zagovorov pogosto opisuje mitično situacijo: oseba, na katero se obračajo, pašnik, kameno goro ali živino ogradi z *železno ograjo, ognjeno reko, z drobnimi zvezdami, soncem in mesecem*.

“Ich treibe das Viehchen auf ein grünes Wieselein aus unter die Hand des Herrn Jesu. Heiliger George, heiliger Nicolaus, heiliger Antonius, nehmet einen Zaum und einen Halfter und zäumet den Wolf und die Wölfin auf dem grünen Hain, wo die Vöglein singen, damit dieser Wolf und die Wölfin die Stimme (des Viehes) nicht hören und meiner Herde keinen Schaden zufügen (...)” (Riemann, 1974: 134–135).

(Jaz izganjam živinico na zeleni pašniček pod roko (varstvom) Gospoda Jezusa. Sveti Jurij, sveti Miklavž, sveti Anton, vzemite brzdo in komat in ogradite volka in volkuljo v zelenem gozdičku, kjer pojejo ptički, da bi ta volk in volkulja ne slišala glasu (živine) in ne bi moji čredi napravila nobene škode ...).

“(...) Çřęř÷óé Āĩndĩăĉ, çřăĩđřăćóé Āĩndĩăĉ âĩđĩť ęřě ĩĩđť, äđĩăĩũĉĉ çă÷çăřĉĉ ĉ ĩũũĉũ ě ĩ ĩ÷ęĩĉũ ĉ đđřă Āĩũũĉ ĩĩĩĩĩĩũũ, ĩũũ çă đř á ãó÷řăĩ, ĩũũ äřăř đĩăćó÷řăĩ, ĩũũ çĕĩăĩ ÷řĕĩă ěř.” (kr. Buda, gom. okraj; Romanov”, 1891: 45–46, št. 168).

(...Uspavaj, Gospod, zagradi, Gospod, goro kameno, z drobnimi zvezdami in jasnim mesecem in pravičnim soncem, pred begajočo zverjo, pred plazečim gadom, pred zlim človekom.)

V tretjem tipu zagovorov ljudje (navadno pastirji) naprošajo svetnika ali drugo osebo, da volkove in druge zveri pošlje stran od živine, tja, kjer živini ne bodo nevarni: v divja močvirja, temne gozdove, čista polja, v mahove, v nikogaršnja grmovja, v sinja morja...

“Āĩndĩăő Āĩăő đĩĕĩĕťĩ ĉ óńĉĕũ ĩă ĩũũĉũ đĩĕĕĩĩťĩ ěĩ Āĩũĕĕĕũ đ” ÷ĩđũũĕĕĕũ; óńĉ ĩă ĩũ ĩđĩĩĩĩũũ đđĉĩĩĩđđĩ ĉ đĩĕĩĩĩĩ ěĩ , Āĩndĩăĉ, çřăĩăřđřăĩũũ ĩĕĩĩĩĩĩĩ. Çřăĩăřđđăřđť ĉ çřĕĩăĕ ĩĩđđđđ đĩĕĩĩĩĩĩĩ ó đĩĕĉ đđĩĩĩĩũũ, ř ě ĩĉ ĉĩĩĩũũ, ĩũũ äĩăĕř, ĩũũ äĩă÷ĉũũ, ĩũũ ĩřă äřťũřăĩ, ĩũũ đřĩĉĕřťũřăĩ. ĉ ĩĩĩĩĕť Āĩĩũũ

ír éór, ír áíëîñr, ír ícöü' èîçú, áîðîé çrér-ó, ç'è çíúëü ñúíîëü çráîðîäácó, çòðrèç íán ç, è ñ'örëü írëðúç, ñîiáü èî' áóðr' ñëîñçír çü Áíáîëü óîäçér, ñîiáü ñü' ñëîñçíú íçrñî í' áçárëî, ñîiáü èî' ñëîñçír áîëîiáü ðçóóîäçér. (. . .) "(vas Popovka, gom. okraj; Romanov", 1891: 45, št. 167).

(Gospoda Boga molim in vsem svetnikom se poklonim, kijejskim, pečerskim, vsi sveti apostoli pristopite in mi pomagajte, Gospod, zagovoriti živino. Zagovarjam živino v polju pustem in v tujem gozdu, pred volkom, pred volčico, pred begajočim, pred napadalcem. In vas pošljem v mahove, v močvirja, v nikogaršnje trsje, na kup naloženo, z železno ograjo ogradim, z zvezdami obsijem, z mesecem pokrijem, da bi moja živina z Bogom hodila, da bi se tej živini nič ne zgodilo, da bi moja živina prišla domov.)

Četrta skupina zagovorov pravzaprav ni samostojen tip, ampak lahko vanjo uvrstimo vse druge načine za preprečitev volkovom in drugim zverem, da bi škodile živini in ljudem: osebo, na katero se obračajo, prosijo, naj pobije volkove, jih priveže, uklene z bakrenimi palicami, železnimi jermeni (deloma pomensko prepletanje s 1. skupino), jih zveže, jim natakne uzdo, uklene v verige... Verjetno so v to skupino vključeni tudi elementi iz prvih dveh skupin: tako kot v zagovorih drugega tipa na primer ogradijo pašnik z železno ograjo / jermeni, s temi v teh zagovorih uklenejo volkove...

Tudi za peti tip zagovorov, v katerem zgolj naprošajo določeno osebo, da "ubrani, zavaruje, čuva ipd. živino" pred volkovi in drugimi divjimi zvermi, je vprašljivo, ali dejansko lahko govorimo o samostojni skupini. Verjetneje je namreč, da so to zgolj osiromašeni oziroma reducirani zagovori enega izmed zgornjih tipov – reducirani pač zgolj na njihov prvenstveni namen oziroma smisel, brez omembe načina.

V nekaterih različicah prihaja do prepletanja: tako na primer svetnik v nekem ruskem in avstrijskem zagovoru naredi *ogrado* okoli živine (2. tip) in jo zaklene z *zlatimi ključi* / *ključavnicami* (element 1. tipa). Ali pa prihaja do nedoslednosti: v beloruskem zagovoru na primer zapre zobe z *železnimi pastmi*, nato pa *zlate ključe* (s katerimi je očitno zaprl pasti) vrže v sinje morje. Kljub takim mejnim primerom menim, da je razdelitev teh zagovorov na naštete skupine vendarle upravičena.

Razširjenost istih tipov zagovorov in istih ključnih besed na tako širokem geografskem območju (od Bolgarije na jugu, Rusije na vzhodu, Finske na severu in Francije na zahodu) nas ponovno napeljuje na misel, da ti niso zgolj slovanska predkrščanska dediščina, temveč dejansko del vsaj indoevropske oziroma (glede na razširjenost tega verovanja tudi pri finskih ljudstvih – če seveda ne gre za slovanski vpliv, kar je manj verjetno) celo del neindoevropske duhovne kulture.

Sedaj pa poskušajmo ugotoviti, kakšne funkcije pripisujejo osebi, na katero se obračajo v teh zagovorih. Če si ogledamo dejanja vseh tipov zagovorov: zaklepanje gobcev volkovom, zgraditev živine, pošiljanje volkov stran od živine, druge načine, ki preprečujejo, da bi volk naredil škodo – postane seveda jasno, da je glavni in edini namen dejanj osebe, ki uresničuje dejanja, za katera ga naprošajo, *da brani živino pred napadom volkov in drugih zveri*. To pomeni, da osebi, na katero se obračajo, v zagovorih pripisujejo funkcijo, ki jo pripisujejo volčjemu pastirju tudi v povedkah in verovanjih (3. aspekt funkcije volčjega pastirja). Ta aspekt, kot rečeno, implicira tudi prva dva: da je

poveljevanje volkov v rokah osebe, na katero se obračajo (1. aspekt), ki obenem določa, katero žival volkovi ali divje zveri bodo (2. aspekt) ali ne bodo pojedli (3. aspekt).

Zdi se, da so razlike zgolj v *poudarkih*: medtem ko verovanja o volčjem pastirju enakovredno vsebujejo vse tri funkcije oziroma vse tri aspekte, je v povedkah bolj poudarjen prvi aspekt funkcije volčjega pastirja – ta, da deli ali daje volkovom hrano, v zagovorih pa tretji aspekt – da ubrani živino pred nevarnostjo volkov. Tudi v zagovorih prevladujejo prošnje po zaščiti pred nevarnostjo *volkov*, čeprav se, tako kot tudi v povedkah in verovanjih, občasno pojavljajo še druge zveri, zlasti medvedi, pa tatovi, uroki, čarovniki in druge nevarnosti.

Enaka funkcija osebe, na katero se obračajo ljudje v zagovorih, torej kaže na to, da lahko tudi v njej prepoznamo isto osebo kot v verovanjih in povedkah o volčjem pastirju, in jo imamo lahko od sedaj dalje za *volčjega pastirja*. Tudi zagovore torej lahko razumemo kot del nekdanjega enotnega slovanskega ali morda celo indoevropskega (oz. tudi neindoevropskega) predkrščanskega verovanja o volčjem pastirju.

Z zagovori, ki jih vzhodni Slovani izrekajo, medtem ko izvajajo šege, s katerimi želijo zaščititi živino pred nevarnostjo volkov in drugih zveri (obkrožajo pašnik s ključavnico, pasom, jajcem ipd.), in povedkami, s katerimi nekateri južni Slovani utemeljujejo volčje praznike oziroma šege v okviru volčjih praznikov, pa smo se dotaknili še četrtega velikega sklopa, za katerega se moramo prepričati, ali sodi v okvir izročila o volčjem pastirju, in sicer **šeg**, ki jih ljudje v teku letu izvajajo, da bi zavarovali živino in sebe pred nevarnostjo volkov. Te šege ljudje navadno izvajajo na praznike svetnikov, ki lahko nastopajo kot volčji pastirji, včasih pa tudi na druge praznike v teku leta. Vzhodni Slovani te šege prakticirajo zlasti na jurjevo, na Poljskem jih Poljaki izvajajo na dan sv. Miklavža, Nemci na Poljskem na jurjevo, na Slovaškem na jurjevo, v Latviji in Litvi na jurjevo, v Romuniji na dan sv. Dimitrija, sv. Andreja, na jurjevo in v času martinovega (sredi novembra), enako tudi Gagauzi sredi novembra, v Grčiji na martinovo, finska ljudstva na jurjevo, v Albaniji pa na jurjevo in dimitrijevo. Pri nekaterih južnih Slovanih (redkeje med Srbi v Bosni in Hercegovini, izrazito pa v Srbiji, Makedoniji in Bolgariji) so šege, zapovedi in prepovedi, ki jih ljudje upoštevajo, da bi se zavarovali pred nevarnostjo volkov, združene v t. i. *volčje praznike* (mratince, martinke ipd.), ki trajajo od tri do devet dni in se navadno začnejo na dan ali okoli praznika sv. Martina (Mrate), 11. novembra. Srbi praznujejo še nekatere praznike, ki so v glavnem lokalnega značaja, kot na primer praznik sv. Save in sv. Danila (v Srbiji ter med srbskim prebivalstvom Bosne in Hercegovine in Hrvaške), sv. Andreja (v Srbiji in zlasti Romuniji ter med pastirji v Bosni in Hercegovini), Makedonci praznik sv. Jeremije itd.

Namen teh šeg je že na prvi pogled očitno v korelaciji s funkcijo volčjega pastirja v povedkah, verovanjih in zagovorih, kajti v njih izvajajo dejanja, ki naj bi *ubranila živino / ljudi pred volkovi* – kar je pravzaprav tretji aspekt funkcije volčjega pastirja.

Funkcijska istovrstnost pa ni edina skupna poteza, ki družijo povedke, zagovore, verovanja, pregovore in šege (praznike) v skupen kompleks. Med njimi se kažejo še mnogo bolj podrobne povezave, ki kažejo na to, da tudi šege dopolnjujejo to celoto izročila o volčjem pastirju. Poglejmo si šege, zapovedi in prepovedi zaradi nevarnosti volkov

natančneje. Dejanja, ki jih ljudje izvajajo proti volkovom, bi večinoma lahko združili v nekaj glavnih skupin⁵:

1. post;
2. *prepoved vsakršnega dela* (včasih je ta prepoved omejena le na ženske ali pastirje);
3. *magično zapiranje gobcev volkovom*: sem spadajo vsa dejanja, ki jih ljudje izvajajo z namenom, da bi s svojimi dejanji po analogiji zaprli gobce volkovom: tako zavezujejo verige in zapirajo škarje, nože, grebene, glavnike, britve..., da bi "zaprli oziroma zavezali gobce volkovom"; jih tudi ne uporabljajo, jih skrivajo, se jih ne dotikajo ipd., zavezujejo vrh okoli ovac;
4. *magična obramba živine pred nevarnostmi*: sestoji zlasti iz magičnih obhodov živine (predvsem pri vzhodnih Slovanih), preganjanja nevarnosti (streljanje, metanje puške prek živine), zapiranja ograde s ključavnico, postavljanja magične zapore na vrata ograde (iz dveh delov veje, grebenov, vrvi);
5. *prepoved dela z živino in živinskimi atributi* (volno, dlako...): ne orjejo, ne vlečejo rala, živine ne štejejo, je ne dajejo iz hiše in je ne predstavljajo, je ne vpregajo (ali pa le ob določenih pogojih), ne strižejo ovac, ne jedo mesa...; a tudi ne delajo ničesar iz volne – ne šivajo, ne tkejo, ne predejo, ne pletejo, ne snujejo, ne navijajo na statve...; prav tako ne delajo ničesar na oblačilih (prvotno iz volne oz. kože živali) – jih ne perejo, ne krpajo, ne barvajo, ne šivajo; ne delajo opank itd.; se celo ne preoblačijo in preobuvajo – krojači in čevljarji ne delajo; ne dajejo iz hiše ničesar, kar je narejeno iz volne. V to skupino lahko sodi tudi prepoved prižiganja luči / ognja pri stajah (verjetno z namenom, da ne bi "odkrili" živine volkovom);
6. *prepoved odhoda iz "svojega" v "tuj" prostor* (zunaj doma)⁶: ta se kaže zlasti v prepovedi dajanja česarkoli iz hiše, odhoda v gozd / po drva, verjetno tudi v prepovedi prestavljanja in pošiljanja živine iz hiše med prazniki (kar sicer spada tudi v 2. skupino šeg);
7. *prepoved omenjanja volka* (Vlahi v času teh praznikov ne omenjajo medvedke): gre za tabuirano besedo, kajti trdno je zakoreninjeno prepričanje, da bo volk prišel, če bodo govorili o njem;
8. *žrtev* (v Srbiji, Makedoniji in Bolgariji med mratinci žrtvujejo volčjemu pastirju najpogosteje črnega (tudi barvastega) piščanca / petelina, včasih tudi kokoš; v Rusiji na jurjevo darujejo gozdnemu duhu (ki nastopa v funkciji volčjega pastirja) divjega petelina – kot zameno za ovna; Albanci, Srbi in Bolgari zakoljejo na jurjevo jagnje / kozlička); morda bi lahko kot žrtveni dar razumeli tudi polaganje volne v severni Evropi na gosenico, darovanje in metanje volne prek rame (da bi volk ostal tako daleč stran od črede kot ta klobčič) – namreč kot darovanje volne živali, ki naj bi simbolično predstavljala zameno za volka.
9. V posebno skupino moramo uvrstiti še neko šego, ki pa ni namenjena obrambi

⁵ Za bolj poglobljeno razlago teh šeg prim. Plas, 1999.

⁶ Slovanska organizacija sveta, kot je razvidna iz besedil in verovanj, deli prostor na "svojega" (dom in včasih dvorišče) ter "tujega" (ki sega od praga hiše ali od ograde dalje).

pred volkovi. Sodelujoči namreč predstavljajo volkove same: to so šege "izpuščanja, odpuščanja, izganjanja" volka, ki jih poznajo v Avstriji in Nemčiji na martinovo. Nemško govoreči pastirji na Češkem na predvečer martinovega ali andrejevega "izpuščajo ali izganjajo" volka, Slovenci v Žabnicah v Kanalski dolini v Italiji na praznik sv. treh kraljev "zver gonijo" oziroma "volka podijo", volka pa na jurjevo "preganjajo" tudi finska ljudstva.

Le nekaj šeg ne moremo z gotovostjo uvrstiti v nobeno od teh petih skupin, a so vse zelo redke in zgolj lokalnega značaja.

172 Prva neposredna povezava se kaže med različnimi plastmi – *verovanjem, povedko* o volčjem pastirju ter *volčjimi prazniki, med katerimi ljudje izvajajo šege* za zaščito pred volkovi, v prepričanju, da **volčji pastir odreja hrano volkovom na svoj praznik**, zato na ta dan (oziroma navadno kar ves teden okoli tega dneva) ljudje izvajajo razne šege, oziroma se držijo mnogih prepovedi in zapovedi, katerih namen je preprečiti škodo pri živini.

V Bosni in Hercegovini **verjamejo**, da sv. Danilo, ki velja za volčjega svetnika, na svoj dan, ki je carski dan divjih živali, določa hrano volkovom – tega dne on razporeja volkove, kam bo šel kdo v teku leta (Filipović, 1967: 269). V Srbiji za sv. Savo, ki tam zelo pogosto velja za volčjega pastirja, verjamejo, da *na svoj praznik* razpušča volkove ter celo nagovori volka, da za kazen napade človeka, ki je med njegovimi prazniki delal (Đorđević M., 1958: 397). V Lužnici in Nišavi pa menijo, da sv. Mrata upravlja z volkovi in jih pošilja *ves teden okoli sv. Mrate* tja, kamor je treba (Nikolić, 1910: 142). V Pirotu prav tako verjamejo, da z volkovi upravlja sv. Mrata in jih *ves teden* pošilja tja, kamor je treba (Nikolić, 1900: 90). Na Kosovu so prepričani, da se *na svoj dan* sv. Sava vzpne na drevo, okoli katerega se zberejo volkovi, in jim določi hrano za celo leto (Dimitrijević, 1926: 73–74). V Makedoniji, kjer velja za volčjega pastirja sv. Mrata (Mina, Martin), pa šege med mratinci razlagajo oziroma utemeljujejo z besedami, da sv. Mrata *v tem tednu* (ko trajajo mratinci) določa hrano volkovom (Raičević, 1935: 54). Tistega, ki njegovih praznikov ne praznuje, sv. Mrata kaznuje tako, da nadenj pošlje volkove (Nikolić, 1928: 106–107; tudi Đorđević T., 1958: 217). Enako verjamejo na Poljskem, da sv. Miklavž, ki ga imajo za gospodarja volkov, na *svoj praznik*, 6. decembra, zbere vse volkove in jim za celo leto določi hrano (Ciszewski, 1887: 39; Gura, 1997: 132). Po beloruskem verovanju hrano volkovom deli *na svoj dan*, to je na jurjevo, sveti Jurij (Demidovič", 1896: 96).

Tudi mnoge **povedke** govore o tem, da volčji pastir deli hrano volkovom, nekatere med njimi pa tudi neposredno ali posredno pripovedujejo, da se to zgodi na svetnikov dan. V povedki iz Bosne in Hercegovine (Kola) gre fant na *noč pred jurjevim* v gozd in tam sreča sv. Jurija, ki deli hrano volkovom za naslednje tri mesece (Šajnović, 1898: 263–264), enako v slavonski zgodbi (Ilić, 1846: 128–129). Srbski kmet, ki gre na livado na *noč pred praznikom sv. Save*, tam vidi deliti hrano volkovom sv. Savo (Dimitrijević, 1926: 114–115). Tudi v dveh različicah iz Vojvodine nekdo / lovec na *praznik sv. Save* zaloti svetnika pri delitvi hrane volkovom (Bosić, 1996: 179, obe različici). V povedki iz pirotskega okrožja neki človek sreča na *praznik sv. Mrate* sv. Mrato, ki volkovom deli hrano (Nikolić, 1928: 106–107). V povedki iz Rusije Prišvin opazuje sv. Jurija v *noči pred jurjevim* (Remizov, 1923: 312–316), enako je to razvidno tudi iz različice, ki jo je zapisal Vasil'ev (Vasil'ev", 1911: 126–128), kajti lovec je bil kaznovan, ker "ne bi smel

pred jurjevim prenočevati v gozdu". Podobno situacijo najdemo tudi v ukrajinskih povedkah: brat, ki gre v gozd v noči *pred jurjevim*, tam sreča Lisuna (gozdnega duha), ki deli volkovom hrano (Grinčenko, 1901: 11–12; Afanas'ev, 1865 (1994): 711). Človek, ki gre v gozd v noči *pred jurjevim*, v drugi povedki tam vidi sv. Jurija, obdanega z volkovi (vendar v tem primeru ni izrecno rečeno, da jim ta deli hrano, pač pa zgolj opozori človeka, da se volkovi pritožujejo čezenj, ker jim jemlje hrano, ki jim jo je določil Bog) (Voropaj, 1993: 355). Tudi potniku, ki v gozdu sreča sv. Jurija, se to zgodi v noči *pred jurjevim* (Čubinski, 1872: 171–172). Dve beloruski različici govori o tem, da sta moška, ki sta odšla v gozd *pred jurjevim*, tam srečala sv. Jurija oziroma v drugi različici sv. Jurija, Petra in Pavla, ki so delili hrano volkovom (Demidovič", 1896: 96; Šejn, 1893: 364–365, št. 213). Na podlagi gagauške različice pa je mogoče domnevati, da se je dogajanje v gozdu (ko je človek srečal starca, ki je delil hrano volkovom) odvijalo 21. 173
novembra, kajti pripovedovalec končuje z besedami: "Od tedaj dalje naši ljudje praznujejo praznik hromega volka." V nadaljevanju zapisa izvemo, da praznujejo volčje praznike od 10. do 17. novembra, posebej pa praznujejo praznik hromega volka 21. novembra in ga utemeljujejo s to povedko (Moškov", 1902: 49). Le v po enem primeru pa svetnik deli hrano volkovom na božič oziroma na "sretenje"⁷ (Lang, 1914: 217–218; Gnatjuk, 1902: 165–166). Za estonsko povedko, ki govori o tem, kako je Jurij hranil volkove iz nebes (prim. spredaj), pa lahko domnevamo, da se je dogajala na *mihelovo* ali na "sretenje", saj po verovanju volkove hranijo iz nebes na ta dva praznika.

Zdi se, da praznik svetnika, ki ga imajo na določenem območju za volčjega pastirja, večinoma velja za dan, ko se odvija dogajanje, ki ga opisujejo povedke.

Hkrati pa mnoge **povedke** govore o tem, da je volčjega pastirja pri delitvi hrane volkovom **prepovedano** opazovati. Opazovanje se namreč lahko konča s smrtjo opazovalca ali njegovo preobrazbo v volka. V hrvaški povedki človeka, ki je šel na božično noč čakati volkove, beli volk (ki tu nastopa kot volčji pastir, ki deli hrano) najprej dodeli za hrano hromemu volku, nato pa ga spremeni v volka⁸, in sicer zato, "ker na božično noč ne bi smel iti na lov" (Lang, 1914: 217–218). Človeka, ki je pri delitvi hrane volkovom opazoval sv. Savo, je svetnik spremenil v volka do naslednjega praznika sv. Save zato, ker je šel na ta dan na lov, kajti "na ta dan se ne sme na lov" (Bošić, 1996: 179). Tudi ruski povedki razlagata, zakaj sv. Jurij lovca, ki ga sreča v gozdu med volkovi, kaznuje s smrtjo njegovega psa (kasneje v eni različici tudi sam umre) – namreč zato, ker "pred jurjevim ne bi smel prenočevati v gozdu oziroma na lovu" (Vasil'ev", 1911: 126–128; Remizov, 1923: 312–316). Estonska povedka že v uvodu opozarja, da svetnik nad človeka, ki ga skrit opazuje pri hranjenju volkov, pošlje volka, ki ga raztrga. V komentarju gagauške povedke pa izvemo, da od tedaj dalje (ko se je zgodil dogodek, o katerem govori povedka) ljudje na dan, ki ga omenja povedka, ne hodijo več na polje, da jih ne bi pojedli volkovi (Antonić, Zupanc, 1988: 166).

Iz povedk, ki izrecno govorijo o tem, da se je dogajanje odvijalo na praznik svetnika, ki velja za volčjega pastira, je torej razvidno, da je pred praznikom volčjega svetnika prepovedano

⁷ Pravoslavni Marijin praznik, po starem koledarju 2. februarja.

⁸ Verovanje v volčjega pastirja se je tu očitno prepletlo z verovanjem v volkodlake.

hoditi v gozd – *Pred jurjevim je v gozdu grozljivo!* – komentira pripovedovalec s pripovedjo o človeku, ki je šel pred jurjevim v gozd opazovat volčjega pastirja (Remizov, 1923: 312–316).

Potrditev za to prepričanje najdemo tudi v **šegah**: zdaj nam postane jasna skupina šeg (6. skupina), ki prepoveduje odhod od doma: ljudje ne hodijo v gozd, ne hodijo po drva, ne dajejo ničesar od hiše... Med prazniki so v nevarnosti zlasti moški, ki hodijo ven, in pastirji (zato tudi prepoved opozarjanja nase). V Bosni pripovedujejo, kako je sv. Mrata s tropom volkov na svoj praznik srečal človeka, ki je sekal v gozdu, in ga vprašal, če praznuje njegov dan; kako je moškega, ki je odšel na pot med mratinci, zalezoval volk, dokler ni odvrigel krpe, ki mu je bila prišita med temi prazniki ipd. Kljub temu da po povedkah in šegah sodeč nevarnost preti zlasti v gozdu, se varen prostor neha že takoj za hišo (oziroma za hišo z dvoriščem), kajti to je meja med urejenim, varnim, "svojim" svetom, in nevarnim, "tujim" svetom, katerega del je tudi gozd.

174

Povedke govorijo tudi o tem, da svetnik na svoj praznik v gozdu razpušča volkove in jim deli hrano: tega pošlje po žrebička, drugega po kravo, telička itd. Pripovedujejo torej, da zaradi svetnikovega dejanja **živino ogrožajo volkovi**. Prav isto pa nam kažejo tudi **šege**.

Namen cele skupine dejanj je obramba živine pred volkovi (prim. skupina 4), v drugo skupino dejanj pa sodijo šege, ki želijo preprečiti nevarnost volkov z magičnimi postopki (skupina 3) – ljudje jih izvajajo zato, da bi zaustavili volkove oziroma jim zaprli gobce. Sem spada seveda tudi prepoved omenjanja volka (skupina 7). Po splošno razširjenem prepričanju bi namreč z neupoštevanjem tega pravila priklicali volka. Na enak način lahko pojasnimo tudi prepoved dela z živino in živalskimi sestavinami (volno, kožo...) (skupina 5) – če bi delali z živino in njenimi deli, bi volku s tem pravzaprav pokazali živino, ga na simboličnem nivoju opozorili nanjo, kar bi lahko imelo tragične posledice. Zato je vse to delo v teh dneh strogo prepovedano.

Zlasti pa **šege izpuščanja volkov** (9. skupina) v Avstriji, Nemčiji in na Češkem (Nemci) zelo jasno kažejo vzporednice s **povedkami**: če dečki / mladeniči uprizarjajo spustitev volka ali kričijo: "*Volk je spuščen!*", je to približno enaka situacija kot tista, o kateri pripovedujejo povedke, kajti v njih volčji pastir prav tako raz/spušča volkove.

Povedke južnih in vzhodnoslovenskih ljudstev ter Gagauzov omenjajo **najstrašnejšega, hromega / šepavega volka**, ki na poziv volčjega pastirja pride zadnji izmed vseh volkov. Enako nas prepričujejo tudi **volčji prazniki**, med katerimi ljudje izvajajo šege, ki naj bi zavarovale pred nevarnostjo volkov, oziroma zaradi nevarnosti volkov upoštevajo mnoge prepovedi in zapovedi.

V Srbiji po verovanju na zadnji dan "mratincev" (volčjih praznikov), ki se ponekod imenuje "rasturnjak" (srbsko in hrvaško *rasturati / rasturiti*: razpustiti, razposlati, razgnati) ali "raspus(t)" (tako tudi v Makedoniji; srbsko, hrvaško *raspustiti*: razpustiti), pride zadnji, *hromi, krivi volk, kriveljan* (Srbija; Nikolić, 1910: 142). Tudi Vlasi v Srbiji menijo, da se sedmega dne mratincev pojavijo *volkovi, hromi in slepi na eno oko*, ki jim pripisujejo nadnaravne lastnosti (Kostić, 1971: 84). V okolici Pirota sedmi dan imenujejo "rasturnjak". Tedaj pride *hromi – najnevarnejši volk* (Nikolić, 1900: 90). Podobnega mnenja so tudi v Bolgariji: v vaseh Kolibite in Trojansko menijo, da je zadnji dan izmed treh dni "zverinih praznikov" (13., 14., 15. november) *kuculan* (bolg. in maked. *kuc* pomeni hrom), ki je najstrašnejši; V Trdnici, Novozagorskem volčji prazniki trajajo

devet dni: zadnji je kuculan (21. nov.). V vaseh Medven, Kotlensko volčje praznike praznujejo en teden, končajo pa se na volčjo bogorodico 21. novembra – ta dan se imenuje kuculan. V vaseh Kipilovo in Elensko se zadnji dan enotedenskih praznikov imenuje kuculan, v vasi Šipka pa volčja bogorodica – to je kuculan, pravijo. V vaseh Riš, Preslovske verjamejo, da je zadnji dan od vseh osmih dni praznikov najnevarnejši; v vaseh Lopjan, Tetevensko trajajo prazniki deset dni – zadnji dan, volčja bogorodica, je kuculan. V vaseh Željava, Sofijsko se kuculan imenuje zadnji dan enotedenskih praznikov in pade na volčjo bogorodico. V vaseh Grusen, Tetevensko trajajo prazniki sv. Mine tri dni, zadnji dan (21. november), kuculan, praznujejo na čast hromemu volku. V vasi Tetevene imenujejo zadnji dan enotedenskih praznikov kuculan, ker ima ta najstrašnejši volk *prebite noge*; v vasi Maraški Trastenik, Plavensko so “hrangelovi” prazniki trajali šest / deset dni (kasneje le še tri) od 11. novembra. Tretji dan se imenuje *klekucan*, *natlapan*, kuculan. V Moldaviji pa Gagauzi, kot rečeno, praznujejo praznik *hromega* volka 21. novembra, nekaj dni po koncu volčjih praznikov.

Vsi ti podatki torej govorijo o dvojem: najprej, da na koncu (navadno zadnji dan praznikov) pride hromi volk, in zatem, da je ta dan oziroma ta volk najnevarnejši. To je ponovno situacija, ki se do potankosti ujema s situacijo v povedkah.

V **povedkah** se opazovanje svetnika pri delitvi hrane volkovom največkrat konča s **smrtjo** (le redko v hrvaških in vojvodinskih povedkah tudi s preobrazbo v volka). Ali lahko vzporednice najdemo tudi v **šegah**? Neposredne povezave, ki bi bila v našem primeru smrt človeka, v okviru še pred kratkim obstoječih šeg seveda ne moremo pričakovati. Morda pa lahko v žrtvenih živalih (8. skupina) najdemo zamenjavo za človekovo smrt – žrtev petelina ali piščanca je v Srbiji, Makedoniji in Bolgariji med volčjimi prazniki splošno razširjena, enako tudi na jurjevo. V Rusiji sv. Juriju po zagovoru, v katerem ga prosijo, da zaveže gobce volkovom, “podarijo ovna” (v resnici zakoljejo divjega petelina) (Eleonska, 1994: 148) itd. Tako v povedkah kot v šegah pride do neke žrtve oziroma smrti, toda ali je to v resnici žrtev, ki ustreza smrti človeka v povedkah, seveda ne moremo trditi z gotovostjo.

Kljub temu pa lahko ugotovimo, da šege med volčjimi prazniki pravzaprav niso več neznanca – na semantični ravni namreč popolnoma ustrezajo dogajanju v povedkah. Post in prepoved vsakršnega dela (1., 2. skupina), ki ju v teh primerjavah nismo omenili, kažeta zgolj na strogo naravo tega praznika.

S tem smo šege med volčjimi prazniki ne le pojasnili, pač pa je postalo tudi jasno, da šege / prazniki, verovanja o volčjem pastirju in zagovori, v katerih se obračajo nanj, sestavljajo celoto, ki je ne moremo obravnavati ločeno. Še več, vsako ločevanje je pravzaprav nasilno dejanje, ki ga lahko uporabljamo zgolj v “tehnične namene” – tam, kjer so šege med volčjimi prazniki, povedke in verovanja še živi ali pa so bili živi še pred nedavnim, oziroma imamo podatke o njih iz recentih etnoloških zapisov (del južnih Slovanov), teh plasti namreč ne ločujejo; šege utemeljujejo s povedkami o volčjem pastirju in v volčjega pastirja ter v ta njegova dejanja seveda verjamejo, ponekod pa se nanj tudi obračajo v zagovorih.

LITERATURA

- AFANAS'EV, КОРІНУЛА Р. І., 1994 (1865): *Дійнѣ-Інѣі аіццдііс' Нѣра'і ір дѣддіао I.*, Ёскава.
- ANTONIĆ, ZUPANC, RINIĆ • Адріаіѣд, ЧОДРІО Ёчіадра, 1988: *Нднѣс ірдіаіс ґрѣліард*, Beograd.
- BOSIĆ, АІНЧ • Ёѣср, 1996: *Аіаѣсѣ іаѣ-рлѣ Ндѣр о Аілаіаѣсіс*, Novi Sad.
- CISZEWSKI S., 1887: Lud rolniczo – górnicy z okolic Slawkowa w powiecie Olkuskim, *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*, Tom II., Kraków, str. 1-129.
- ČUBINSKI, ХОАЧІНѢС Д., Д., 1872: *Ндѣау чнііадрѣс-Інѣі-рніічрніс-Інѣіе ґрдііаѣсіс аі ґрдііаіі-дѣніеіе ґрѣ, Ёрнідірѣу ѣ ґрѣіаіаіріі I.*, S.-Peterburg.
- DEMIDOVИ, АІЕЧАІАЧХУ Д., 1896: *Чс іаѣрніс аѣдіаірііе ѣ нѣрґрііе Аѣісідѣнііау, Ўнііадрѣс-Інѣіі іаіцддііі, leto 8, knjiga XXVIII, št. 1, Ёскава, str. 91-120.*
- DOLENJSKE NOVICE 1918 (avtor neznan): Glavar volkov, Letske pravljice, št. 24, 13. junij 1918, str. 96, Novo mesto.
- 176 DIMITRIJEVIĆ, АЧЕЧНѢСЛІАЧ • Н. Ё., 1926: *Наліс Нрѣр о ірдіаііѣ аідіарсѣ ѣ ддіарсѣ, Ліаір іа ґрѣі іннѣрсѣаѣсѣ аѣіііііс ддіѣр ддіііііісѣ ірліѣ, Beograd.*
- DUNDES Alan, 1979: *Analytic Essays in Folklore*, Mouton Publishers, The Hague, Paris, New York (1. izdaja 1975).
- DORDEVIĆ, Ё., 1958: *Чѣаіі ѣ іаѣ-рлѣ ірдіаіс о ЁІнѣіар-ґіІ Ёідрѣс, Нднѣс Інііадрѣнѣс ґаідіѣ, Knjiga LXX, Beograd.*
- DORDEVIĆ, •ІД•ІАЧ • Д. Нѣсіѣсд, 1958: *Дѣддіар о аідіарсѣ ѣ ддіарсѣ ірліар ірдіар, Нднѣс Інііадрѣнѣс ґаідіѣ, Knjiga LXXI, Beograd*
- FILIPOVIĆ, ОЧЕЧДИАЧ • Н. Ёѣііеі, 1967: *Дрґѣс-ѣнр Ініііірѣр адр•р, Нднѣс Інііадрѣнѣс ґаідіѣ, Knjiga LXXX, Beograd.*
- GNATJUK, АІРНѢ Аіаіаѣсѣд, 1902: *Арѣѣѣуѣі-дѣнѣз ірдіаіі еліаіаѣ, н. I., Інііадрѣі-іѣѣ ґаідіѣ ѣ. XII., Lvov.*
- GRABNER Elfriede, 1968: *Martinisegen und Martinigerte in Österreich*, Ein Betrag zur Hirtenvolkskunde des Südstalpenraumes, Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Heft 39 (Kulturwissenschaften, Heft 14), Eisenstadt.
- GRINČENKO, АЧІХЛІЕІ А. Р., 1901: *Чґі оніі ірдіар, Ёрѣідѣнііі дрґнѣрґу, Нѣрґѣс ѣ дді., Чегігѣ.*
- GUGITZ Gustav, 1950: *Das Jahr und seine Feste im Volksbrauch Österreichs*, Studien zur Volkskunde II., Wien.
- GURA, АЧДР Р. А., 1997: *Нѣѣаіѣѣр ѣѣаіііііс а нѣра'і інѣіе ірдіаііе ндрѣѣѣс, Moskva.*
- ILIĆ Luka, 1846: *Narodni slavonski običaji*, U Zagrebu.
- KOSTIĆ, ЕІНЧ • Діірд, 1971: *Аіаѣсѣ іаѣ-рлѣ о нднѣсѣ ніѣѣср дѣсіінѣіа • ідардр, ґаідіѣ дріаір НРІО, n.s. Knjiga 1, Etnografski institut Knjiga 5, Beograd, str. 73-88.*
- KOTULA Franciszek 1976: *Znaki przeszłości*, Warszawa.
- LANG Milan, 1914: Samobor: Narodni život i običaji, Mudri jagar (prip. J. Telišman), *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena XIX*, svezak 2, U Zagrebu, str. 217-218.
- LOORITS Oskar, 1949: *Grundzüge des Estnischen Volksglaubens I.*, Lund.
- MOŠKOVИ, МІРЕІАУ А., 1902: *Арѣрѣу аіаіаднѣрѣаі ѣѣар, Ўнііадрѣс-Інѣіі і-ідѣс ѣ ґрнідірѣу, Ўнііадрѣс-Інѣіі іаіцд діі LIV, і. 3, Ёскава.*
- NIKOLIĆ, ІЧЕІЕЧ • Ё. Аѣраѣѣсд, 1900: *Ілііі ѣс ірдіаііа ддрґііарср (о іѣдѣо Дѣдіінѣіе), Ёрдр•ѣ, Ёрні ґр нднѣс ірдіаіс ѣѣаіі, іаѣ-рлѣ ѣ ддіарср ґр аіаѣіс 1900, II., Aleksinac, str. 88 - 91.*
- NIKOLIĆ, ІЧЕІЕЧ • Аѣраѣѣсд Ё., 1910: *Ініііірѣр адр•р ѣ дрнддрал, Чс Ёѣсіѣсі ѣ іѣррал, Нднѣс Інііадрѣнѣс ґаідіѣ, Knjiga šestnajsta, Beograd.*
- NIKOLIĆ, ІЧЕІЕЧ • Аѣраѣѣсд М., 1928: *Чѣаііс сі о ірдіаііѣ ддѣ-рѣр (ѣс Дѣдіінѣіа іѣдѣар), Аѣрніѣ Інііадрѣнѣіа ѣѣІІр о Аіаѣрѣс, Knjiga III., Beograd, str. 106-108.*
- PLAS Pieter, 1999: Nekoliko aspekata simbolike vučjih usta u srpskim običajima i verovanjima, *Kodovi slovenskih kultura 4*, Beograd, str. 184-212.
- POLIVKA Jiří, 1927: Vlčí pastýř, *Sbornik prací věnovaných profesoru Dru Václavu Tillovi k šedesátým narozeninám 1867-1927*, Praha, str. 159-179.

- RAIČEVIĆ, ĐRČ×LĀČ • Nālnīçrđ, 1935: Īáč-rLč ĩ Ērdñçioččér ó LóçiiL NđáčLč, *Āčérničę Īñiiāđróęęiā ččçlīr ó Ālīāđrāč*, Krnjica deseta, str. 54-61, Beograd.
- REMIZOV, DĪĒČÇĪĀ Ēeļęńé, 1923: *Ńęřęęč đórnęřāi ĩrđiār*, Berlin - Peterburg - Moskva.
- RIEMANN Erhard, 1974: Der Viehaustrieb im ost- und westpreufischen Mahlzeiten- und Speisensystem, *Jahrbuch für Ostdeutsche Volkskunde*, Band 17, Marburg - Lahn, str. 108-139.
- ROMANOV, DĪĒĪĪĀU Ī. Đ., 1891: *Āčēiđórnęęé nāiđičęü*, Čřāiāiđü, řđęęččü č āóóiāiü ĩñččč, Vitebsk.
- SCHMIDT Leopold, 1955: Die Martinisegen der burgenländischen Hirten, *Burgenländische Heimatblätter*, 17. Jg., Heft I., Eisenstadt, str. 11-31.
- SEIGNOLLE, Claude, 1960: *La folklore du Languedoc*, Paris.
- STANONIK Marija, 1990: *Slovstvena folklor v domačem okolju*, Ljubljana.
- VALJAVEC (Kračmanov) Matija, 1890: *Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici*, V Zagrebu.
- ŠAJNOVIĆ Ivo, 1898: Kola, Narodni život i običaji, *Zbornik za narodni život i običaje III*, U Zagrebu, str. 252-264.
- ŠEJN, ŘĪĒĪ Đ. Ā., 1893: *Ēñiđčřęü āē čřó-Īii āüñr č čęęř đórnęřāi ĩñiēĪii nēāiđi-čřāđāiāi ččř*, *Ńišü II.*, Nāiđičęü ĪĐBĀ LVII, SPB
- VALJAVEC (Kračmanov) Matija, 1890: *Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici*, V Zagrebu.
- VASILEV, ĀŃŃČĒÜĪĀU Ř., 1911: Řlññü nęřçęü, nęüřriiüčü ĩñü ěđlññü ĩçir Ő. Ī. ĒřēĪiārđiār, *Čččř ĩrđčřřř* XX, ā. I., ĪñāēĪii čñiāđřčlč, S. - Peterburg, str. 117-180.
- VOROPAJ, ĀĪĐĪĐŘĒ Īeļęńr, 1993: *čáč-rř ĩrřiāi ĩrđiāč, Īñiiāđřčč-ičē ĩrđčñ*, Kijev.

BESEDA O AVTORICI

Mirjam Mencej, dr., asistentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Doktorirala je iz primerjalne slovanske mitologije. Področja njenega zanimanja: verovanja, prozna folklor, šege slovanskih in evropskih ljudstev, mitologija, folkloristika. Izdala je knjigo *Voda v predstavah starih Slovanov o posmrtnem življenju in šegah ob smrti* (1997). Doma in v tujini je objavila več člankov o slovanski mitologiji.

ABOUT THE AUTHOR

Mirjam Mencej, Ph. D., assistant professor at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Faculty of Arts in Ljubljana. Mrs. Mencej took her doctor's degree in comparative Slavic mythology. Her interests focus on the following fields: beliefs, prose folklore, the customs of Slavic and European peoples, mythology, folkloristics. She has published *Voda v predstavah starih Slovanov o posmrtnem življenju in šegah ob smrti* (Water in the conceptions of the Old Slavs about life after death and in customs related to death, 1997). She has also published many articles on Slavic mythology in Slovenia and abroad.

SUMMARY

THE FUNCTION OF THE LORD OF THE WOLVES IN FOLKTALES, INCANTATIONS, BELIEFS AND CUSTOMS

The article discusses the "wolf shepherd" (or "lord" of the wolves), a mythical figure, which appears in the beliefs and in folklore prose (folktales) of Slavic and some other European peoples. Another figure with a seemingly similar function is also found in incantations (blessings, prayers), and the beliefs related to this figure are also the base for the celebration of the feast of the wolves with some South-Slavic peoples. The

question the authors tackles in this article is whether all these different forms of folklore actually concern the same figure. To establish this, she first tries to find out, what the function of the shepherd of the wolves is like in beliefs and folktales, which definitely refer to it, and then compares it to the function of the figure which appears in incantations/prayers/blessings, but also with the customs people perform as part of the feast of the wolves and which are associated with the beliefs and folktales about the wolf shepherd. This analysis shows that the function of the wolf shepherd is the same in all of them and that it has three aspects: the wolf shepherd controls the wolves (1st aspect); this control is especially obvious in that he determines, which food the wolves (or other wild animals) are allowed to eat (2nd aspect) or forbidden to eat (3rd aspect). Whereas in folktales the 2nd aspect is emphasised, the 3rd aspect prevails in incantations and beliefs contain all three aspects equally. Customs on the semantic level also completely concur with the occurrences in folktales. In addition, all the layers of the traditions about the wolf shepherd reveal many other common elements. Based on these findings the author presumes, that we can actually discover in these diverse traditions fragments or traces of traditions, which were related in a distant past.